

Vladka Škof

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ROMSKIH OTROK V OSNOVNIH ŠOLAH V REPUBLIKI SLOVENIJI

Vzgojno-izobraževalno delo z romskimi otroki so začeli sistematično razvijati in spremljati najprej na območju organizacijske enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo Murska Sobota. Pred dvanajstimi leti na območju OE Novo mesto in v zadnjih letih namenjajo temu vprašanju več pozornosti tudi na območju OE Ljubljana in Maribor.

1986. leta je bila pri Zavodu Republike Slovenije za šolstvo oblikovana delovna skupina za vzgojno-izobraževalno delo z romskimi otroki, ki naj bi ugotavljala stanje, pomagala reševati nekatera strokovna vprašanja in vzpodbujala širšo družbeno skupnost za učinkovitejše reševanje romskega statusa in družbeno-ekonomskega položaja, kar posredno pogojuje rezultate vzgojno-izobraževalnega dela s temi otroki.

Pripravili smo obsežno Informacijo o vzgojno-izobraževalnem delu z romskimi otroki, s katero smo seznanili strokovni svet Republike Slovenije in druge inštitucije, odgovorne za vzgojo in izobraževanje, ki so podprle prizadevanja Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in poudarile potrebo po nadaljnjem reševanju te problematike.

Primerjava podatkov o šolanju romskih otrok z dosežki njihovih vrstnikov kaže na velika odstopanja, na veliko drugačnost, kar pogojuje potrebo po drugačnem, specifičnem pristopu pri delu. Na tem področju so največ dosegli na območju občine Murska Sobota, kjer so se poleg šolnikov zavzele za razreševanje te problematike tudi druge inštitucije, ki so za to pristojne.

Število učencev - Romov v osnovni šoli

Število romskih otrok, vpisanih v slovenske osnovne šole se iz leta v leto povečuje. Po zadnjih zbranih podatkih (šol. leto 1986/87) jih je bilo v 15 občinah na 53 osnovnih šolah vpisanih 897, kar predstavlja približno 1,5% osnovnošolske populacije v občinah, kjer živijo. Danes jih je gotovo že 1000. Natančne podatke o dejanskem stanju otrok Romov je, zaradi njihovega specifičnega načina življenja, težko določiti. Podatki strokovne službe centrov za socialno delo izkazujejo vedno nekaj več šoloobveznih otrok kot jih je vpisanih v šolo.

Med romskimi osnovnošolci jih je v nekaterih okoljih visok odstotek (tudi do 46%) vključenih v osnovne šole s prilagojenim programom. Ob tem se odpira

vprašanje, kako dolgo in kako so šole spremljale te otroke zakaj so jih predlagale za razvrstitev, katerega instrumentarija so se posluževale komisije in s kakšnimi ugotovitvami so jih napotile v šole s prilagojenim programom za lažje duševno prizadete otroke.

Večina romskih otrok ostaja v osnovni šoli, žal, še vedno na razredni stopnji in med temi jih je največ v 1. in 2. razredu (v šol. letu 1986/87 jih je bilo v OE Murska Sobota na predmetni stopnji 34%, v OE Novo mesto pa le 16%). Majhen odstotek jih uspe priti do 8. razreda (v šol. letu 1986/87 od 897 otrok le 30 ali 3%).

Vključevanje romskih otrok v vzgojno - izobraževalni proces

Socialno-kulturno okolje in življenske razmere, v katerih odraščajo romski otroci, večini ne daje možnosti za ustrezen razvoj v predšolskem obdobju. Organizirano pripravo na šolo mnogi obiskujejo zelo neredno ali pa je sploh ne, zato je začetno šolanje za njih še mnogo hujši stres in obremenitev kot za njihove slovensko govoreče vrstnike. Od njih se ob vstopu v šolo razlikujejo zlasti glede na življenske izkušnje in splošno razgledanost, osnovne higienske in delovne navade, osvojene vrednote subkulture, glede na stopnjo socializacije, razvitosti psihofizičnih sposobnosti, razvojne zaostanke v dojemanju, predznanje in eden od temeljnih problemov je, da večina ne razume slovenskega jezika. Učiteljica in slovensko govoreči vrstniki ne obvladajo romskega jezika, zato prihaja do težav v medsebojni komunikaciji, pri razumevanju navodil, pri opisovanju, sporočanju itd. Vse to pa pogojuje nesproščeno obnašanje, često napete situacije, upadanje motivacije za učenje, manjšo aktivnost in zato tudi manjšo uspešnost Romov pri pouku, celo manjšo kot bi jo lahko dosegli glede na svoje naravne sposobnosti.

Romski otroci so zelo občutljivi in morda bolj kot si mislimo čutijo, kdaj so sprejeti. Zato je zanje pomembno, kako jih sprejmejo vrstniki, njihovi starši in ne nazadnje tudi učitelj. Njegov odnos se kaže v mišljenju in reagiranju celotne razredne oziroma oddelčne skupnosti do romskih sošolcev.

Zaradi izrazite drugačnosti in odstopanj od drugače govorečih vrstnikov so nujni specifični pristopi pri delu z njimi. Na šolah namenjajo posebno pozornost iskanju najustrežnejših oblik vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces. Rešitve so različne.

Nekateri primeri organiziranosti vzgojno - izobraževalnega dela

- Čisti romski oddelki - Oblikovali so jih predvsem na začetku šolanja, kjer so vpisovali večje število romskih otrok, ki niso obiskovali ali pa so zelo neredno

obiskovali pripravo na šolo. Taka organiziranost omogoča učitelju, da prilagaja vzgojno-izobraževalnih dejanstih združujejo z ostalimi učenci.

- Heterogeni oddelki - teh je bilo največ. Romski učenci so tako vsakodnevno med svojimi neromskimi vrstniki, učitelj pa ima seveda manj možnosti za individualizacijo, še posebej v številčno močnem oddelku
- Delno čisti oddelek - Učenci so v čistem oddelku le pri slovenskem jeziku, matematiki in pri spoznavanju narave in družbe, pri ostalih predmetih so vključeni med druge sošolce. Učitelj v takem oddelku lahko prilagaja delo romski populaciji in zaradi majhnega števila lahko delo individualizira.
- Delo v skupinah - Bili so primeri, da so romske otroke iz različnih oddelkov združevali v posebne skupine le pri slovenskem jeziku, matematiki in spoznavanju narave in družbe, kar je prispevalo k večji uspešnosti in k motivaciji za obiskovanje šole. Praksa je potrdila, da je nujno, da si romski učenci v manjših skupinah, med sebi enakimi, pridobijo osnove za celovito funkcioniranje v vzgojno-izobraževalnem procesu, pozneje pa jih je potrebno zaradi uspešnejše socializacije postopno vključevati med ostale učence. Sicer pa ni mogoče predpisati enega samega modela za vključevanje romskih otrok v šolo, ker je pri tem treba upoštevati vrsto pogojev, ki so od šole do šole različni, n.pr.: stopnja poznavanja slovenskega jezika, socialne razvitosti in zrelosti, predznanje in sposobnosti, osebnostne lastnosti, razvojne pomanjkljivosti, zainteresiranost staršev ipd.

Uresničevanje programa življenja in dela osnovne šole

Osnova za vzgojno-izobraževalno delo z romskimi otroki je program življenja in dela osnovne šole, ki je za večino teh učencev, če ne kar za vse, prezahteven. Učitelji ga prilagajajo, in delo individualizirajo, vendar v praksi ostaja odprto vprašanje, do katere mere in kako prilagajati program, da bi ga ti učenci lahko obvladovali in da s previsoko zastavljenimi cilji ne bi zavrli pripravljenosti in zanimanja za šolsko delo.

V zvezi z zahtevnostjo programa ostaja odprto vprašanje napredovanja teh učencev iz razreda v razred, saj so med njimi učenci, ki tudi po trikrat ponavljajo posamezne razrede. V mnogo manjšem obsegu kot drugi se romski učenci vključujejo v interesne dejavnosti. Vse več pa se jih udeležuje športnih, naravoslovnih in kulturnih dni, delovnih akcij, ekskurzij in posamezniki celo šole v naravi, čeprav romski starši neradi dovoljujejo otrokom daljšo odsotnost od doma.

Prva in glavna ovira pri delu z romskimi učenci je razumevanje in izražanje v slovenskem jeziku. Nova spoznanja osvajajo preko njim tujega jezika in dosežki niso adekvatni njihovim intelektualnim sposobnostim. Zato moramo razrešiti položaj materinega jezika teh otrok oziroma zavzeti drugačen odnos do slovenskega jezika kot do drugega tujega jezika.

Zaradi drugačnih življenskih izkušenj so njim vsebine, s katerimi se srečujejo v šoli, več ali manj tuje, zato terja razvijanje različnih pojmov in navad, ki jih poznajo drugi učenci že ob vstopu v šolo, neprimerno več časa in moči.

Na šolah ugotavljajo, da k večji uspešnosti teh otrok prispeva tudi vključevanje v oddelke podaljšanega bivanja še zlati, če so oblike kolikortoliko fleksibilne in če upoštevajo potrebe romskih učencev. Kljub temu je vanje vključenih le del teh učencev (v šol.letu 1986/87 v OE Murska Sobota 58,6%, v OE Novo mesto 21% in še ta odstotek se zmanjšuje).

Učni uspeh

Romski učenci dosegajo v primerjavi z neromskimi vrstniki izredno skromen učni uspeh. V šolskem letu 1986/87 je izdelalo razred 570 ali 63,6% učencev. Med 327 ali 36,4% neuspešnih učencev je bilo neocenjenih 103 ali 11,5%. V tem šolskem letu je od 897 učencev ponavljalo razred 471 ali 52,5%, in sicer: 54% jih je ponavljalo enkrat, 30% dvakrat in 15,5% trikrat.

Poleg že omenjenih je eden od temeljnih vzrokov za takšno (ne) uspešnost izredno slab šolski obisk.

V šolskem letu 1986/87 je redno obiskovalo pouk le 512 ali 57% romskih učencev, neredno 309 ali 34,5% in 76 ali 8,5% vpisanih romskih učencev pouka sploh ni obiskovalo.

Na šolah ugotavljajo, da romski učenci, ki redno prihajajo v šolo, hitreje napredujejo in se postopoma uspešno vključujejo v šolsko delo. Zato so se v prizadevanjih za izboljšanje šolskega obiska posluževali različnih ukrepov (pisna sporočila in pozivi staršem, obiski na domu, prijava sodniku za prekrške, reden prevoz v šolo in domov, različne ugodnosti, zagotavljanje brezplačne prehrane, šolskih potrebščin...) in ob tem ugotavljali, da so najmanj učinkoviti administrativni ukrepi. Najuspešnejši je neposreden kontakt s starši, ki ga je potrebno nenehno vzdrževati in poglobljati.

Sodelovanje s starši

Poleg ustaljenih oblik (roditeljski sestanki, govorilne ure) organizirajo ponekod pogostejše obiske in razgovore na domovih oziroma v naseljih, sestanke romskih staršev na šolah, ki se jih raje udeležujejo kot skupnih, vabijo jih na prireditve, te organizirajo tudi v naseljih, vabijo jih k učnim uram ipd.

Odnos staršev do šole pogojujejo njihovi življenjski pogoji - stalna naseljenost, možnost zaposlitve, njihova razgledanost, stopnja izobrazbe, ki se le počasi spreminja, poklicne aspiracije, ki so veliko nižje kot pri drugem delu prebivalstva (od 75

učencev, ki so v šolskem letu 1986/87 zaključili šolsko obveznost, se jih je 30 odločilo za nadaljevanje šolanja - največ iz Murske Sobote, 20 za zaposlitev in 25 jih je želelo ostati doma).

Spremljave uspešnosti romskih učencev so potrdile visoko stopnjo povezanosti med stalno naseljenostjo in zaposlenostjo romskih staršev z uspešnostjo njihovih otrok v šoli.

Pedagoški delavci

Nosilci vzgojno-izobraževalnega dela z romskimi učenci so učitelji ob strokovni pomoči šolskih svetovalnih delavcev in ob podpori vodstva šol.

Ugotavljamo, da se pedagoški delavci, ki delajo s to populacijo pre pogosto menjavajo, čeprav so izkušnje potrdile, da dosegajo večje uspehe tisti učitelji, ki poučujejo romske otroke več let kontinuirano - zaradi bogatenja lastnih izkušenj, pa tudi otroci se nanje čustveno navežejo.

Učitelji so za specifično delo z romsko populacijo usposobljeni. Manjka jim zlasti znanj in spoznanj o romski kulturi, zgodovini, posebnostih začetnega opismenjevanja, specifične učne vsebine, metodike učenja drugega tujega jezika. Večje uspehe bodo lahko dosegli učitelji, ki jih bomo kadrovali iz njihovih vrst.

Naloge in odprta vprašanja vzgoje in izobraževanja romskih otrok v osnovni šoli.

Kratek povzetek o vzgojno-izobraževalnem delu z romskimi učenci v osnovnih šolah kaže, da smo na tem področju v vseh teh letih že marsikaj opravili, čeprav dosežki niso adekvatni vloženemu trudu.

Poleg aktivov, seminarjev, strokovnih srečanj pedagoških delavcev, mnogokrat sodelovanju z drugimi dejavniki v posameznih občinah oziroma regijah, je zavod organiziral tudi širša posvetovanja o tej problematiki.

Zadnje - četrto po vrsti - smo organizirali v sodelovanju s Pedagoško fakulteto v Mariboru. Poleg vrtcev in osnovnih šol smo povabili tudi druge občinske in republiške inštitucije, ki lahko posredno prispevajo k uspešnejšemu vzgojno-izobraževalnemu delu z romskimi otroki.

Na posvetu je bilo posebej izpostavljeno vprašanje statusa Romov, ki naj imajo svojega predstavnika tudi v komisiji za manjšinska vprašanja.

Poudarjena je bila potreba po koordiniranem reševanju romske problematike na nivoju republike in po zakonskih določilih za področje vzgoje in izobraževanja te populacije.

V skupini za osnovno šolo so bila ponovno izpostavljena že večkrat načeta vprašanja oziroma naloge:

- izoblikovati standarde in normative glede na različne načine organiziranosti vzgojno-izobraževalnega dela,
- razširiti obseg obvezne priprave na šolo za vse romske otroke (na dve leti),
- prilagoditi kriterije razvrščanja za romske učence,
- mladostnike in odrasle z nedokončano osnovno šolo vključiti v oddelke za odrasle,
- omejitvene pogoje in varčevalne ukrepe, ki so posegli v relativno uspešne oblike šolskega dela s temi otroki, ponovno oceniti na osnovi ugotovitev o ustreznosti posegov in poiskati nove rešitve,
- premišljati o ustrežnejših oblikah zaposlovanja Romov ob upoštevanju njihovih specifičnosti,
- poseben poudarek in pozornost namenjati izobraževanju in usposabljanju učiteljev za vzgojno-izobraževalno delo z romskimi učenci,
- razširjati in iskati različne oblike sodelovanja s starši,
- Romom omogočiti vključevanje v izobraževanje, v delo in upoštevati njihove človeške in narodnostne oziroma etnične posebnosti.

Kuspešnejšemu in učinkovitejšemu vzgojno-izobraževalnemu delu bi prispevale poleg že opravljenih raziskav in analiz predvsem aplikativne akcijske raziskave. Vsekakor pa bi morali vsaj nekatere izmed nakazanih nalog vključevati v zagotovljeni del nacionalnega programa.